

تحلیل تطبیقی راهکارهای افزایش جمعیت در آرای فقهای شیعه و اهل سنت

رقیه آذرکیش^۱

چکیده

فرزندآوری برای بقای نسل و جلوگیری از کاهش جمعیت مسلمانان از گذشته تاکنون از مسائل مورد توجه عالمان دینی در دنیای اسلام بوده است. این پژوهش با هدف افزایش جمعیت و با استفاده روش تطبیقی-تحلیلی و همچنین سبک زندگی اسلامی به دنبال تحلیل تطبیق راهکارهای افزایش جمعیت کشور در آینده است. مسئله مورد توجه اصلی در این نوشتار کاهشی نرخ رشد جمعیت کشور است بنابراین پیامدهای منفی برای کشور در آینده ایجاد خواهد براساس نوشته های این مقاله با ترویج سبک زندگی اسلامی برای افزایش جمعیت عبارت از تشویق جوانان به ازدواج و تشکیل خانواده و ازدواج در سنین پایین، برنامه ریزی بر کاهش طلاق، حمایت دولت و نخبگان از فرزندآوری، درمان ناباروری معالجه، افزایش امید به آینده شغلی و آرای فقهای شیعه و اهل سنت و در نتیجه با توجه به اینکه افزایش قدرت و اقتدار بخشی به کشور و شکل گیری تمدن ایرانی و اسلام تابعی از رشد و افزایش دادن و در غیر این صورت کشور در آینده با معضل جمعیتی روبرو خواهد شد.

واژگان کلیدی: جمعیت، شیعه، فقها

^۱. دانش پژوه سطح ۲، حوزه علمیه ام‌المؤمنین حضرت خدیجه کبری (سلام الله علیها)،

adhkshrqyh@gmail.com

مقدمه

مسئله جمعیت و فرزندآوری از مسائل بنیادین در امر سیاست گذاری و آینده نگری است که همواره مورد توجه صاحب نظران علوم مختلف بوده است بر اساس مطالعات جمعیت شناسی دیدگاه‌های جمعیت شناسان در صورت تداوم روند فعلی باروری رشد جمعیت کشور ر سال‌های ۱۴۱۵ تا ۲۰ به صفر خواهد رسید و رشد جمعیت منفی شده و ساختار جمعیت در ۲۰ سال آینده به سمت سالخوردگی و کم جمعیتی پیش خواهد رفت ر اواخر دهه ۶۰ دولت‌های وقت جمهوری اسلامی با طرح فرزند کمتر زندگی بهتر سیاست کاهش جمعیت را در پیش گرفته یاست‌های کنترل جمعیت در کشور را گرفتار کاهش نرخ باروری کرده و آن موقعیت زمانی بود که به جای که به عنوان فرصت و یا پنجره طلایی به آن نگاه کنند ه عنوان تهدید مطرح کردن شاخص‌های افزایش مولید در آن زمان بسیار زیاد و مهاجرت به خارج جمع و همچنین مرگ و میر اطفال به دلیل بهبود وضع بهداشت رو به کاهش بود .

در اواخر دهه شصت جنگ تحمیلی حزب بعث عراق علیه ملت ایران به پایان رسیده بود. برنامه های توسعه روستایی درخانه های بهداشت سرتاسر کشور اجرا به نقاط روستایی خدمات مناسبی مانند تشویق مردم به تنظیم خانواده وانجام واکسیناسیون مرتب انجام می شد لذا از میزان مرگ ومیر اطفال به دلیل امراض گوناگون جلوگیری به یک باره رشد بالایی پیدا کرده بود. این کاهش جمعیت تهدیدی تحت عنوان سالمندان و کم جمعیتی جمعیت رابه دنبال خواهد داشت . کم جمعیتی مسئله ساز است. در اسلام افزایش تعداد مسلمانان و زاد و ولد به عنوان یک عمل مستحب مورد تاکید فراوان قرار گرفته است. بر این اساس افزایش جمعیت و تکثیر مولید با روح و تعالی اسلامی سازگارتر است و باروری در پرتوی بهرمندی از آموزه های دینی ارزش های اخلاقی و پیاده سازی نگرش معتادل اسلام بهترین راه برای رسیدن به هدف مطلوب در زمینه جمعیت است و این مسأله را می توان از جهات گوناگون مورد بحث قرار داد.

مفهوم شناسی

اصولاً در هر پژوهشی عنوان، موضوع آن، واژه‌ها و اصطلاحاتی وجود دارد؛ که لازم است قبل از تبیین موضوع تعریف شود تا هم ابهام احتمالی موجود در متن و هم گستره موضوع مشخص شود. به همین منظور در این مقاله ابتدا به تعریف اصطلاحات عنوان و سپس به برخی مفاهیم مرتبط پرداخته شده است

الف) جمعیت

در لغت به معنای تمام افرادی است که در یک ناحیه جغرافیایی اعم از شهر و روستا زندگی می‌کنند. در اصطلاح به کلیه کسانی که به طور مستمر در یک واحد جغرافیایی اعم از کشور، استان، شهرستان، شهر یا روستا به صورت خانوار زندگی می‌کنند، جمعیت گفته می‌شود.^۱

ب) شیعه

در لغت شیعه در لغت، به معنی پیرو و یاور یک شخص است. در اصطلاح کسی که دوستدار علی(علیه السلام) و فرزندان اوست، به این اعتبار که آنان خاندان پیامبرند و خداوند در قرآن مودت آنان را واجب کرده است. سخنان دیگری از فرهنگ نگاران همه به یک معنی اشاره دارد. نتیجه این که: «شیعه» جماعتی است که پیرو رییس خود هستند و اندیشه‌ای واحد دارند و در سایه این فکر مشترک، با هم یاری و همکاری دارند.^۲

پ) فقها

اکثر لغت نویسان فقه را به معنای ادراک و فهم مطلب تفسیر کرده اند اصطلاحی معنای اصلاحی آن علم به احکام شرعیه که از راه ادله تفصیلی به دست می‌آید.

^۱. مهاجرانی، جمعیت شناسی ایران، ص ۵.

^۲. دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۷، ص ۵۶۰.

راهکارهای سبک زندگی اسلامی برای افزایش جمعیت

جمعیت از نظر حجم، ساخت، ترکیب و پراکندگی یکی از مولفه های قدرت ملی است. تهدیدهای کاهش جمعیت و آثار آن بر امنیت ملی و تأمین نیروی انسانی یکی از فاکتورهای کلیدی در تولید اقتدار و قدرت ملی و استحکام ساخت درونی قدرت نظام است. حفظ و بقای نسل پسر در یک ساختار و نظام قانونی و مشروع است و شاید بتوان گفت که از مهم ترین کارکرد خانواده است. ترویج فرهنگ غرب در قالب راحت طلبی در جامعه یکی از مهم ترین دلایل کاهش جمعیت است، غربی ها می گویند «فرزند کمتر زندگی بهتر» و برای رهایی از مسئولیت و مخارج اقدام به نگهداری حیوانات در منزل میکنند. حال متأسفانه شعار «فرزند کمتر زندگی بهتر» به فرهنگ تبدیل شده است، در صورتی که باید آن را به شعار «فرزند بیشتر، زندگی بهتر، جامعه قوی تر و کشوری آبرودار تبدیل کرد تا بتوان بر چالش کاهش جمعیت فائق آمد در زیر برخی از مهم ترین راهکارهای برای افزایش جمعیت پیشنهادی میگردد که اهم آن به شرح ذیل است:

۱- تشویق جوانان به ازدواج

از کلیدی ترین راهکارهای افزایش جمعیت تشویق جوانان به ازدواج و تشکیل خانواده است. با بیان آیات و روایات مربوط به ازدواج بنت ائمه علیه السلام در این امر و تقویت بنیادهای اقتصادی جوانان میتوان آنان را در امر ازدواج تشویق کرد. نگاهی به سیره اولیای الهی همه آنها ازدواج را امر مناسب می دانستند، چنان که رسول خدا (ص) در حدیثی می فرماید «ما بُنِيَ فِي الْإِسْلَامِ بِنَاءٌ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهُ مِنَ التَّزْوِيجِ»: «در اسلام هیچ بنایی محبوب تر از ازدواج نزد خداوند نیست.» همچنین در روایات دیگر آمده است از نزد رسول خدا نقل شده که هر کسی آیین فطری مرا دوست دارد، به سنت من گرایش پیدا کند و نکاح از سنت من است. آن حضرت می فرماید: «ای جوانان! هر کس قدرت جنسی دارد، ازدواج کند؛ زیرا ازدواج برای حفظ چشم و فرج بهتر است و هر کس توانایی مالی ندارد، روزه بگیرد؛ زیرا روزه برای او شکننده شهوت است، از سعید بن جبیر نقل است که «ابن عباس در سفر حج به من برخورد. از من پرسید، ازدواج کرده ای؟ گفتم: نه گفت: برو ازدواج کن، سال دیگر به من

۱. حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۰، ص ۴۸۳.

۲. طبرسی، مجمع البیان، ج ۴، ص ۵۰۰.

برخورد، پرسید: ازدواج کرده ای؟! گفتم نه، گفت: برو ازدواج؛ زیرا بهترین این است، یعنی پیامبر از همه بیشتر زن داشت.^۱ بنابراین تقویت بنیادهای اعتقادی جوانان یکی از وظایف مومنان آگاه و به ویژه روحانیت هست که با تمسک مایه ای دینی جوانان را تشویق به ازدواج کنند.^۲

۲- تشویق به ازدواج در سنین پایین

در گذشته با توجه به اعتقاد خانواده ها ازدواج سنین پایین و بلوغ را یک تکلیف شرعی می دانستند و جوانان را امر به ازدواج می کردند. امروز بالا رفتن سن ازدواج یکی از معضلات مهم جوامع اسلامی است؛ زیرا با افزایش سن ازدواج جوانان از شیوه بهنجار ارضای غریزه جنسی و آثار و فواید آن محروم می شوند. در جوامع گذشته پسران و دختران با رسیدن به سن بلوغ یا کمی بعد از آن اقدام به ازدواج می کردند و مجرد ماندن یک نقص اجتماعی محسوب می شد. اما با پیچیده تر شدن جوامع و ایجاد خواسته ها و انگیزه های کاذب، ذائقه اجتماعی تغییر یافت و به تبع این تغییر ذائقه، نیاز طبیعی و غریزی به ازدواج سرکوب و این روند، تا جایی پیش رفته که امروزه در بعضی جوامع غربی، جوانان به کلی از ازدواج سر باز زده اند و آن را مانعی برای آزادی خود تلقی می کنند. بر این اساس این الگو افزایش سن ازدواج را رد می کند.

امام رضا (علیه السلام) می فرماید: جبرئیل امین بر پیامبر خدا (صلی الله علیه و آله) نازل شده و عرض کرد: ای محمد (صلی الله علیه و آله) پروردگارت به تو سلام می رساند و می فرماید: دختران باکره مانند میوه درختان هستند و همان گونه که میوه می رسد، چاره ای جز ازدواج ندارند و گرنه تابش خورشید و وزش باد آن را فاسد می کند، دختران باکره هم وقتی به سن بلوغ و ازدواج می رسند، چاره ای جز ازدواج ندارند، و گرنه از گرفتار شدن به فتنه و انحراف، در امان نیستند و آنگاه رسول خدا (صلی الله علیه و آله) مردم را جمع کرد و به منبر رفت و پیام پروردگار عزیز و بلند مرتبه را به آنان ابلاغ نمود.^۳

از طرفی بر اساس دستاوردهای علمی افزایش سن ازدواج و بارداری در سنین بالا شاهد به دنیا آمدن کودکان معلول و عقب مانده نیز خواهد بود که تولد این کودکان سبب مسائل و مشکلاتی برای

۱. طبرسی، مجمع البیان، ج ۴، ص ۵۰۱.

۲. نوری، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱۵، ص ۲۲۰.

۳. عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۷۸۳.

عامل تولید، پیشرفت، توسعه و نهضت‌ها بوده نطفه زن و مرد می‌دانند و وسایلی که برای این هدف تولید می‌شود حکم عزل و عنوان عزل را دارد.^۱

راهکارهای افزایش جمعیت از دیدگاه فقهای معاصر

رای اکثریت فقها و پژوهشگران معاصر از جمله شیخ محمود شلتوت، شیخ یوسف قرضاوی امام مودودی، شیخ محمد ابوزمره، دکتر سعید رمضان البوطی، دکتر احمد ابلیدی. و دیگران بر این است که افزایش و تنظیم خانواده و تهدید نسل بنا به شرایط و ظهور همین و اقتضای ضرورت برای افراد جایز است، هرگاه ضرورت معتبر و دلیل منطقی پیش آمد اسلام به مسلمانان اجازه داده نسبت به تنظیم و تهدید موالید اقدام کنند اما دخالت دولت در افزایش خانواده و احوال شخصی را حرام می‌دانند و وضع هر گونه قوانین و ضوابط توسط دولت در این زمینه به بازی گرفتن اراده ای افراد تلقی می‌کنند که مصالح شخصی آنان را به هدر می‌دهد و وظیفه احاطه بر مراعات عمومی مردم را نادیده می‌گیرند به دلیل این که هر انسان عاقلی مصلحت خویش را بهتر از دیگران تشخیص می‌دهد و بیش از دیگران در حفظ و عنایت آن حریص است. موافقان افزایش جمعیت بیشتر روی کمیّت تاکید دارند و افزایش جمعیت را با تأکید بر کیفیت می‌پذیرند. در حقیقت شریعت اسلام خواهان رشد جمعیت بی کیفیت و بی خاصیت نیست به استناد به این حدیث پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) کیفیت جمعیت را در این حدیث مورد تاکید قرار می‌دهد. که می‌فرمایید نزدیک است که ملّت‌ها به روی شما فرو ریزند همان گونه که طعام خورندگان روی سفره غذا هجوم می‌آورند. یکی گفت: ای پیامبر آیا علت، تعداد اندک ماست که این چنین بر ما یورش می‌آورند؟! پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) فرمود: خیر بلکه جمعیت شما فراوان است اما همچون کف و تفال سیل هستید.

معنی چنین حدیثی این است که اسلام کمیّت را مبارک نمی‌داند بلکه به کیفیت و کمیّت آن را مورد تاکید قرار می‌دهد. بنابراین تفسیر اسلام افزایش جمعیت با مخطورات را نمی‌پسندد و برای جنبه‌ای اقتصادی، تامین معیشت، تربیت و غیره در زندگی زناشویی اهمیت فراوانی قائل است. اسلام کثرت سست، حقیرانه و بی خاصیت را مبارک نمی‌داند. پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم) می‌فرماید:

^۱. میرزایی، ضرورت‌های افزایش جمعیت و ازدیادهای مذهبی اسلام، ج ۱، ص ۴۷.

«مؤمن قوی بهتر و پسندیده‌تر از مومن ضعیف است.» پس چون فرد اساس خانواده و خانواده اساس امت است باید قوی ، باکیفیت، صحیح و سالم باشد.

نتیجه گیری

مسئله جمعیت مسئله ای بنیادین در امر سیاست گذاری و آینده نگره است که همواره مورد توجه و دغدغه دولت ها و صاحب نظران بوده است به طوری که دولت های پیوسته برای تحت کنترل داشتن رشد جمعیت تلاش می کنند افزایش سالمندی به جهت امید به زندگی و خوشبختانه توجه به سلامت و بهداشت افراد امر مطلوبی است. ولی باید افزایش نسل جوان نیز دلایل مختلف در حد مطلوب باشد. اکنون بسیاری از کشور های جهان به افزایش جمعیت اهمیت می دهند و برای تشویق جوانان به ازدواج و فرزندآوری برنامه های حمایتی وضع می کنند. در واقع افزایش جمعیت باید قوانین متناسب با این موضوع تصویب شود و نمی توان تنها با توصیه و سفارش های اخلاقی به افزایش جمعیت کمک کرد چنانچه اقداماتی در رستای اجرای سیاست های کلی جمعیت توسط دولت و موسسات خیریه و خصوصی انجام شود. و از طرفی زیر بناهای اجتماعی و اقتصادی برای کنترل رشد مولید مد نظر قرار نگیرد پیش بینی می شود. جمعیت کشور در ۲۵ سال آینده بار رشد منفی همراه شود. جامعه نیروی انسانی کافی و متناسب را در آینده باید در اختیار داشت. سیاست گذاری های و اقدامات پزشکی و بهداشتی در زمینه تنظیم خانواده و ارائه خدمات پیشگیری از بارداری و الزامات حقوقی و حمایت های دولت و تبلیغات رسانه ای باید بر اساس سبک زندگی اسلامی و توجه به الگوی افزایش جمعیت صورت بپذیرد تا سودمند واقع شود.

منابع

قرآن

- ۱- آقایی، جابر، درمان نابآوری زنان و مردان، تهران، میراث ماندگار، ۱، ۱۴۰۰.
- ۲- بشارت، مهدی، *مجله اطلاعات سیاسی و اقتصادی برخورد تمدن‌ها*، تهران، موسسه اطلاعات، ش ۲۳۱، ۱۳۶۵.
- ۳- دهخدا، علی‌اکبر، *لغت‌نامه دهخدا*، تهران، دانشگاه تهران، ۱، ۱۳۷۳.
- ۴- طبرسی، فضل بن حسن، *مجمع البیان*، بیروت-لبنان، دارالمعرفه، ۲، ۱۴۰۲ق.
- ۵- عاملی، محمدبن حسن، *وسائل الشیعه*، قم، مؤسسه آل البيت، ۱۰، ۱۳۸۶.
- ۶- کاویانی، محمد، *کمیت سازی و سنجش سبک زندگی اسلامی*، ش ۲، ۱۳۹۰.
- ۷- کتابی، احمد، *درآمدی بر اندیشه‌ها و نظریه‌های جمعیت‌شناسی*، بی‌جا، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۵، ۱۳۸۸.
- ۸- کلینی، محمد بن یعقوب، *اصول کافی*، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۴، ۱۳۹۳.
- ۹- لهستانی زاده، عبدالعلی، *ساختار سنی جمعیت*، بی‌جا، نوید شیراز، ۱، ۱۳۷۹.
- ۱۰- مطهری، مرتضی، *خاتمیت*، تهران، انتشارات صدرا، ۱، ۱۳۹۴.
- ۱۱- مهاجرانی، علی‌اصغر، *جمعیت‌شناسی ایران*، تهران، سمت، ۱، ۱۳۹۸.
- ۱۲- میرزایی، نیکتا، *ضرورت‌های افزایش جمعیت و ازدیادهای مذهبی*، بی‌جا، کنفرانس ملی دانش و فناوری روانشناسی، ۱۳۹۵.
- ۱۳- نخعی، محمد، *دانش خانواده و جمعیت*، تهران، شهرآشوب، ۱، ۱۴۰۲.
- ۱۴- نعمت‌اللهی، عباس، *چالش‌های جمعیتی پیش رو*، بی‌جا، زرنوشت، ۱، ۱۳۹۹.
- ۱۵- نوری، حسین، *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*، بیروت-لبنان، موسسه آل البيت علیهم السلام الإحياء التراث، ۱، ۱۴۰۸.
- ۱۶- نیکنام راد، غفار، *سبک زندگی؛ فرهنگ، خانواده و رسانه*، بی‌جا، پشتیبان، ۱، ۱۳۹۵.

۱۷-ولایتی، علی اکبر، حسینی، مجتبی، جمعیت و تنظیم خانواده، بی جا، حکیم باشی، ۳۷،

۱۳۹۲.

سایت

www.leader.ir